

услуге својим клијентима, нарочито су размотрени акредитив, банкарска гаранција, послови платног промета, клиринг, документарни инкасо (наплата) и остали услужни банкарски послови.

Последњи део књиге разматра хартије од вредности. Састоји се од четири главе (118 страна). У првој глави су дате опште карактеристике хартија од вредности: појам, права, разлика од других писмених исправа, функција и значај хартија, врсте, од којих су најзначајније хартије на име, хартије по наредби и на доносиоца, залагање хартија, пуномоћје, конвертовање, сједињење и дељење, амортизација и правна природа односа из хартија. Аутор је поделио ове хартије од вредности и на новчане и робне, те је свакој врсти посветио посебну главу.

Тако друга глава говори о меници, чеку, деоницама (акцијама), обвезницама, благајничким и комерцијалним записима и сертификату, као новчанам хартијама, а трећа глава се бави складишницом, товарним листом, исправама комбинованог превоза робе и коносманом (теретницом), као робним хартијама. У овим главама највећа пажња посвећена је меници и чеку, те меничним и чековним радњама. Посебна врлина тих излагања је њихово заснивање на позитивном праву, без непотребног теоретисања, и упоредно разматрање и англосаксонског меничног и чековног система. У последњој глави аутор је обрдио легитимационе папире и знаке, а међу њима посебно полису осигурања и кредитну карту.

Из целокупног садржаја ове књиге види се да је писац био првенствено под утицајем француске правне теорије, али у појединим питањима и англосаксонске. То се види и из напомена, у којима се аутор позива на дела Антонијевића, Јовановића, Голдштајна, Барбића, Јанковца и других домаћих теоретичара, затим на дела Родијера, Гиона, Хамела, Лагарда и Жофреа, од француских теоретичара, Ајвамија од енглеских, а Фарара од америчких теоретичара. Аутор је користио и немачку и италијанску литературу и правне изворе низа других земаља (нпр. Швајцарске, Мађарске и др.). На крају књиге писац није дао списак коришћене литературе, али се она може наћи у напоменама на дну појединих страница (преко 3.000).

Због брзине штампања и објављивања књизи недостаје стварни регистар. Осим тога, може се замерити на броју штампарских грешака, које се у нормалним условима издавања не би учиниле. Зато се оправдано може очекивати од аутора да у следећем, другом издању, отклони уочене недостатке.

Но, без обзира на то, може се закључити да је реч о изврском научном делу, које је једно од најсвеобухватнијих дела икад објављених у нашој земљи. Свакако да ће оно извршити снажан утицај на будућу трговачкоправну мисао код нас, па и шире, и да ће бити незаобилазно коришћено у готово сваком озбиљнијем научном раду у овој грани права.

мр Небојша Јовановић

Б.А. Страшун, КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ В 1989-1990. ГОДАХ, Москва, 1991, стр. 207

Аутор, познати совјетски писац радова из области упоредног уставног права и политичких система, у овом делу разматра питање уставних промена у земљама источне Европе у периоду од две године, тј. у 1989. и 1990. години. То су несумњиво године у којима је у поменутиим земљама дошло до промена од историјског значаја, престанком постојања тзв. "реалног социјализма", и ауторитарног бирократског система. Аутор полази од чињенице да је реч о историјском периоду глобалног пораза ауторитарне власти уопште, што се најбоље може видети у земљама тзв. "Трећег света" у којима нестају ауторитарни облици остваривања политичке власти. Стога би се могло рећи да и промене у источној Европи леже у колотечини овог светског процеса.

За постојеће уставе земаља источне Европе, према ауторовом мишљењу, може се рећи да су у погледу положаја појединца у друштву и држави, свечаног проглашавања суверенитета органа народног представништва у државној структури и низу других својих чланова "формирали лажну представу о стварности, али су потпуно реални у оним својим деловима у којима су утврђивали економски монопол државе и политички монопол компартије". Отуда је јасно да се поменуте промене револуционарног значаја нису могле остварити у оквиру ових устава, али ни брзе промене политичке ситуације уставним реформама. Из тога произлази да се уставне промене, с једне стране, појављују као резултат, а с друге, као подстрек друштвеног преображаја.

За сам уставни развитак источноевропских земаља карактеристичне су, према ауторовом мишљењу, како заједничке опште црте, тако и значајне разлике. Прве би биле условљене јединственим задатком прелаза с административно-бироградског система на демократску и рационалну организацију друштва, а друге својеврсним условима и односима дејствујућих политичких сила. У тој светлости, тј. потреби рушења административно-бироградског система као оквирне платформе уставних реформи, аутор веома подробно и прецизно излаже оне реформе које су се у току поменуте две године односиле на представничке органе свих нивоа, органе извршне власти, управне и судске органе.

Разумљиво је да би у оквиру једног приказа било веома тешко изложити све оне промене које аутор прати скоро из дана у дан, те ћемо се стога задржати само на указивању на специфичне околности под којима су се, и у зависности од којих су се вршиле конкретне уставне промене, а на које и сам аутор у својим успутним коментарима указује. То би у Совјетском Савезу пре свега било "начело практичног остваривања политичке реформе у правцу преласка власти у земљи с партијског апарата на демократски изабране совјете", при чему главни проблем представља решење питања правилног односа између центра и појединих република, који би требало да буде решен новим Савезним договором. У Пољској, која је, као и Југославија, представљала најслабију карикатуру међу социјалистичким земаљама јер у њој административно-бироградски систем није био свеобухватан, "Солидарност" као независна синдикална организација добија карактер најширег политичког покрета и практично тежи да диктира развитак политичког живота. У Мађарској је дошло до формирања опозиционих политичких партија и покрета с којима реорганизована владајућа партија ступа у дијалог, чиме се омогућује формирање у основи нове државне структуре "која у суштини представља обновљену предратну структуру". У Немачкој Демократској Републици, за разлику од Пољске и Мађарске у којима је временом долазило до ерозије административно-бироградског система, овај систем се чвршће држао и због вишег животног стандарда становника. Но, када је постало јасно да се Совјетски Савез више неће мешати у унутрашње послове савезничких земаља, у НДР долази до масовних демонстрација и захтева за политичким и грађанским слободама и променама у органима власти, што се завршило потписивањем уговора о уједињењу са СР Немачком. У Бугарској су реформе стварно имале декоративан карактер и прикривале личну диктатуру, али се истовремено мора признати да је тзв. антибироградску револуцију у овој земљи почела сама БКП без масовног народног протеста - карактеристичног за друге социјалистичке земље. У Чешкословачкој значајан проблем који угрожава опстанак федерације представља расподела надлежности између република и центра, док се за Румунију може рећи да је имала најомрзнутији политички режим због диктатуре клана Чаушеску. Та диктатура је збачена у децембарској револуцији 1989, а власт је прешла у руке тзв. Фронта националног спаса. Али, у Румунији се политичка борба и даље води у условима погоршавања економског положаја земље, што знатно отежава положај владе. Што се, пак, Југославије тиче, еволуција уставног уређења у току две године била је најсложенија у односу на остале источное-

вропске земље. Боље рећи, дошло је до рушења старог уставног система, односно до измена савезног устава и доношења и измена републичких устава неусаглашених са савезним уставом. Својим новим републичким уставом Хрватска је проглашена самосталном и независном државом, док је словеначка скупштина донела Декларацију о суверености државе Словеније, што представља рушење југословенске федерације. Насупрот томе, Савезно извршно веће иступа са идејом о савезном договору којим би требало да се у извесном виду сачува југословенска држава.

У некој врсти закључка, аутор износи претпоставку да би у следеће две године у односу на посматране, тј. 1991. и 1992. годину, нови устави источноевропских земаља, за разлику од постојећих "социјалистичких" који најпре утврђују социјално-економска и социјално-културна права и слободе, а затим политичка и најзад лична права, требало да иду обратним редом: "Најпре да утврде лична права и слободе, а затим остала која би им служила као социјално-политичка подршка". Све то би у области економије требало да доведе до мешовите привреде, односно омогућавања и личне својине на средствима за производњу, а у области политике до примене принципа плурализма, а у организацији државе до примене принципа поделе власти. Међутим, као што је познато, догађаји су у Совјетском Савезу и Југославији узели такав ток да је бар у погледу временског остваривања претпостављени уставни развитак стављен под велики знак питања. Но, као што је већ поминуто, веома детаљан приказ уставних реформи у току двогодишњег периода у земљама Источне Европе, уз обиље података и њихово стављање у одговарајући контекст ширих политичких збивања, чини овај рад веома информативним и корисним за упознавање с недавним уставним променама од историјског значаја на европском истоку.

Д. Продановић